

Bir “Ara Kurum” Olarak Cemevleri*

Fatih Ertugay**

Öz

Modernleşme sürecinde devletin disipline edici ve normatif denetleyici gücü artmış; devlet, değer yükleyici ve kimlik belirleyici bir nitelik kazanmıştır. Bunun yanı sıra, geleneksel toplumsal yapılar çökmüş ve yalnızlaşan birey, devletin karşı konulamaz gücüyle karşı karşıya kalmıştır. Muhafazakâr düşünce açısından “ara kurumlar”ın yıkımı anlamına gelen bu süreç, aynı zamanda kadir-i mutlak devletin, “vatandaşına” dönüşen bireylere/halkına karşı sınırsız gücünün kurum-sallaşma sürecidir. Bu açıdan Batı modernleşmesinin belirli açılardan bir yansıması olarak Türkiye’de modern devletin oluşum dinamikleri ve bizatihi modernleşmenin kendisi, diğer ara kurumlara yaptığı gibi Alevi geleneğinin ara kurumlarını da tahrip etmiştir. Makalede modern muhafazakâr düşüncenin kadir-i mutlak devlet karşısındaki ara kurumlar vurgusundan hareketle, bir ara kurum olarak savlanan Cemevleri’nin sosyolojik ve siyasal analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Muhafazakârlık, ara kurumlar, Cemevleri, devlet, birey

* Geliş Tarihi: 08 Nisan 2015 - Kabul Tarihi: 24 Mart 2016

** Doç. Dr., Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü - Kayseri/Türkiye
fertugay@nny.edu.tr

GİRİŞ

Muhafazakârlara göre toplum, kurum ve değerleriyle bir bütündür. Tarihsel gelişimin bir ürünü olan bu kurum ve değerlerin varoluş gerekçeleri ve amaçları, başka bir anlatımla varlık hikmetleri, tecrübeye ve bizzat bu kurumların kendilerinde içkindir. Ayrıca muhafazakârlık doğru davranışa yol açan doğal hiyerarşilere haklılık kazandıran toplumsal bağlara ihtiyaç duyar. Kaldı ki muhafazakârlık, dünyayı hiçbir zaman bir sıfır noktasından okumaya başlamaz; her zaman değerli olan bir *önce* vardır. Bu yönüyle Cemevleri, tarihsel bir sürekliliğin ve tecrübenin ifadesi olarak, muhafazakârlık açısından son derece anlamlı ve önemlidir. Bu anlam ve önem, Cemevlerinin dinî anlamı ve bu konudaki tartışmalar bir kenara, politik ve sosyolojik niteliği ve işlevinden kaynaklanmaktadır.

İnsan her ne kadar özerk bir birey olsa da, topluma, onun kurum ve değerlerine büyük ölçüde bağlıdır. Bu bağ ontolojiktir. Başka bir anlatımla insan toplumun içine doğar. Bundan dolayı da toplumsal ve ahlaki bir ilişkiler ağına ihtiyaç duyar. İnsan; insanî ve ahlaki ihtiyaçları ve yalnızlığını giderme gereksinimi olduğu, yanılabilirdiği ve destek aradığı için gelenekler, değerler ve toplumsal kurumlar tarafından taşınmalıdır.

Bu noktada Aleviliğin kendisini nasıl tarif ettiği ve nerede konumlandığından bağımsız olarak, sosyal bir gerçeklik olmasından hareketle, bu sosyal gerçekliğin kendi içerisinde üretmiş olduğu bir kurum olarak Cemevi, böylesi bir taşıma işlevini yerine getirmektedir. Kaldı ki, modernite karşısında kendi krizini de açık yüreklilikle ifade eden Alevilik, modernitenin insanî ve toplumsal değerleri aşındırması karşısında Cemevleri gibi kurumsal yapılara şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla meseleye inanç boyutunda yaklaşmayan klasik muhafazakâr gelenek açısından Cemevleri, başlı başına uzun bir tarihselliğe sahip olan toplumsal bir değerdir. Sosyolojik bir karşılığı ve ağırlığı vardır. Böylesi kurumlar tarihsel bir filtreden geçmiş, gelenek ve göreneklerin ürettiği bir deneyliliğin sonucudurlar. Başka bir anlatımla tarihin çarkları arasında ayakta kalabilmişler, yararlı olduklarını gösterdikleri için muhafaza edilmişlerdir. Dolayısıyla tarihsel bir sürecin ürünü olarak doğal (ama aynı zamanda yapay) olan, hayatın somut verilerine dayanan, başka bir ifadeyle *kendiliğinden gelişen* bu kurumların yerine başka bir şey ikâme edilemez. Bu sonuç, herhangi bir soyut düşünceyle ulaşılamayacak bir sonuçtur. Daha da önemlisi bu yönüyle söz konusu kurumlar, kuşaklar

arası bağlantıyı ve birlik duygusunu sağlarlar; modernitenin yol açtığı savrulmaların etkilerini en aza indirirler. O halde, bir eylemi ya da bir toplumsal kurumu değerlendirirken ve anlamaya çalışırken, bu kurumun, o kuruma önem verenlerce taşıdığı önemi (değerlendirmede bulunanların hoşuna gitmese de) ve toplumsal süreklilik açısından yerini kavramaya çalışmak gerekmektedir. Bu nedenle, Alevilerin etkinlik yelpazesi ile Sünnilerinki arasında önemli farklar olabileceği ve Alevilerin Sünnilerde karşılığı olmayan bazı etkinliklerde bulunabilecekleri gerçeği doğal ama farklı bir tartışma iken, Cemevlerinin toplumsal ve siyasal açıdan ihtiva ettiği nitelik, farklı bir anlam ve içerik üzerinden ele alınması gereken bir gerçekliktir.

Tüm bunlardan çıkan sonuç, adil bir iktidarın, kurumlarda ve âdetlerde cisimleşen geleneksel değerlerin hizmetinde olması gerektiği; aksine onları *yaratıcı* ya da *tarif edici* bir rol üstlenmemesi gerekliliğidir. Aksi takdirde adım atılan yolun sonu kaçınılmaz olarak despotizme çıkacaktır. Zira her halk için olduğu gibi, her toplumsal kategori için kendi topluluk içi karakterinden ve tarihinin olaylarından çıkan özel tecrübeler söz konusudur ki, bunlara herhangi bir şekilde siyasal ve siyasal olmayan iktidar odaklarınca yapılacak müdahale, kaçınılmaz olarak kırıci/koparıcı bir etki yaratacaktır. Bu etki insanı, topluluk bağlarından kopararak, bir anlamda onu pek çok şeyden mahrum bırakarak, kendi tekilliğinin soğukluğu içerisinde bırakacaktır. Bu kurumların oluşturacağı yakınlık ve sıcaklık hissi (sevgi gerek şart değildir), -doğru davranış kurallarının ne olduğuna karar verilmesi ve öğretilmesi ile insanın görevler üzerinden tanımlanması düşüncesinden çok öte ve farklı olarak- bir sürekliliğe imkân verir ve trajik sosyal ve siyasal sonuçları daha az olası hale getirir. Zira, toplumsal kurumların yıkıntıları üzerinde despotizm (mikro ve makro düzeyde) rahatlıkla yükselebilecektir. Bu açıklamaların bir *eşitsizlik çağırısı* olmadığını son bir not olarak eklemek de yerinde olacaktır.

Ara Kurumlar: Toplumsal Güç ve İktidar İlişkilerinin Dengelenmesi

Batı tarihinde, zengin bir felsefi arka plana sahip olarak ciddi bir düşünce geleneğini, modern çağın hem bir parçası, hem de muhalifi olan kapsamlı bir doktrini ve yaşanan tarih dönemine damgasını vuran bir siyasi ideolojiyi ifade eden muhafazakârlık (Özipek 2004: 2-3), içinde geliştiği sosyal, siyasal ve ekonomik olayların ve ilişkilerin niteliğinden doğrudan etkilenmiştir. Her şeyden önce muhafazakârlık, neşvü nema bulduğu çağın

kurucu aklına ve kurucu özne anlayışına ve buradan hareketle, geleneğin, ara kurumların ve doğal hiyerarşilerin tahrip edilmesine itiraz üzerine yükselmiştir. Bu itirazın temelinde de söz konusu tahribin, karşı konulamaz bir devlet gücüne yol açacak olması yatmaktadır. Zira sözde birey özgürlüğü adına ama gerçekte devlet otoritesi lehine, geleneksel toplumsal kurumların tahribi ve dayanışmacı toplumsal yapının aşınması, öngörülmesi ve onarılması güç zararlara yol açmıştır.

Toplumu, doğal hakların, evrensel insan eğilimlerinin ya da açık bir sözleşmenin değil, tarihsel gelişmenin bir ürünü olan çeşitli kurumlardan ve normlardan oluşan bir bütün olarak (Muller 1997: 11) gören muhafazakârlar, bu kurumların, korunması ve sürdürülmesi gereken yapılar olduğuna inanırlar. Bu kurumlar, değişik aşamalarda, insanın eksikliklerini telafi etmekte, maddi ihtiyaçlarını meşru bir biçimde karşılamakta, yalnızlıktan, kendi başınlıktan ve yabancılaşmaktan kurtarmaktadır. Dolayısıyla gelenekler ve kurumlar canlıdır ve hayati öneme sahiptirler¹. Bu anlamda muhafazakârlar Heywood'un da belirttiği gibi, var olan değerler, uygulamalar ve kurumların zamanın sınavından geçmiş/geçebilmiş oldukları için kuşaktan kuşağa aktararak korunması gerektiğini savunurlar. Geçmişin kurum ve uygulamaları "zamanın yaptığı sınavı" geçmiş olduklarından yaşayanların ve gelecek kuşakların menfaati için korunmalıdır. Bunlar tarihsel süreç içerisinde ayıklanmış, onaylanmış ve hayatta kalmak için uygun oldukları kanıtlanmış kurum ve örflerdir (2007: 90, 91).

Kurumlar sırf tarihin süzgecinden geçebildikleri, tarihsel süreç içerisinde bir şekilde ayıklanmış oldukları için değerli değerlerdir. Bu seçimde/elemede ayakta kalmalarını borçlu oldukları işlevsellikleri açısından da değerlidirler. Başka bir anlatımla, toplumsal bünye içerisinde bir işleve denk geldikleri ve belirli ihtiyaçları karşılıyor olmaları nedeniyle zaten zamanın sınavından geçebilmişlerdir. Heywood'un ifadesiyle muhafazakârlar için gelenek, kurumlar ve uygulamalar², hem toplum hem de birey için bir kimlik duygusu yaratır; bunlar bireylerin farkına varabilecekleri cinstendir; aşınadırlar ve şüpheleri giderici niteliktedirler; sonuçta insanlara, aidiyet ve "köklü olma" hissi verirler. Ayrıca bunlar geçmişle bir bağ kurarak, insanlara kim olduklarına dair müşterek bir duygu sağlayarak toplumsal bağlılık yaratırlar (2007: 91). Bundan başka bu kurumlar ve gelenek toplumsal istikrarın de temeli olarak görülür. Yararlılığı tecrübeyle kanıtlanmış yerleşik usuller ve pratikler

toplumu hem bir arada tutan hem de onun idamesini kolaylaştıran vazgeçilmez dayanaklardır. Gelenek ve buna bağlı olarak kurumlar ve pratikler, kişileri ve toplumu değişimin yol açtığı belirsizliklerin yarattığı güvensizlik hissinden kurtarır (Erdoğan 2004: 6). Öyle ki, Burke, bu ara kurumları "insan ruhunun hanları ve dinlenme merkezleri" olarak ifade etmiştir (Akıncı 2013:132). Bu nedenle muhafazakârlar, insanın, toplum, gelenek ve kurumların dışında var olmasının güçlüğüne dikkat çekerler.

Ara kurumların diğer bir önemli işlevi, devlet gücüne bir sınır çekmeleridir. Bu yönüyle ara kurumlar modern demokrasilerdeki sivil toplum örgütleri ile aynı düzlemde değerlendirilebilir. Hatta muhafazakârların ara kurum olarak tarif ettikleri bazı yapılar, modern siyaset literatüründe sivil toplum örgütü kategorisine dâhil edilmektedir. Adlandırma ve kategorizasyon çabaları bir yana, ara kurumlar, devlet kudretinin ölçülü ve makul sınırlar içerisinde kalması; toplumsal güç ve iktidar ilişkilerinin dengelenmesi bakımından önemli bir işleve sahiptirler. Geleneksel ara kurumlar ve yapılar, devletin topluma doğru yayılmasını, her anlamda topluma nüfuz etmesini ve onu kuşatmasını; Akıncı'nın ifadesiyle onu "çökertmesini" (2013: 131) önleyici bir rol üstlenmektedirler. Başka bir ifadeyle, biçimi ya da örgütlenme tarzları tarihsel süreç içerisinde değişse de³ ara kurumlar, devlet otoritesi karşısında bireylere sundukları bağlılık ya da güvenlik duygusu, dayanışma ve beraberlik algısı, yabancılaşmayı engelleyen etkisinin (Duman 2013: 109) yanında modern devletin, otonom sosyal grupları sindirmesi önünde de önleyici bir işlev görmektedir; diğer bir ifadeyle ara kurumlar kendi kendisini de koruyucu bir niteliğe sahiptir.

Devletin yayılcı gücüne karşı doğal bir sınır ve birey ile devlet arasında bir tampon görevi gören ara kurumların, karşı durdukları devlet gücüne mukabil bireyler üzerindeki gücü ve otoritesi ise, sorgulanabilir bir nitelik taşımakla birlikte belirli bir sınırlılığa sahiptir. Tocquaville'in bu konudaki görüşlerini değerlendiren Nisbet, ara kurumların, üyeleri üzerindeki taleplerinin tiranlık anlamına gelmeyeceğini, aksine bireylerin özgürlüğü⁴ için gerekli olan *destekler* şeklinde anlaşılması gerektiğini söylemektedir. Ara kurumların hakları, bireyler adına merkezi devlet tarafından ihlal edilir ve ellerinden alınırsa gerçek bireysel özgürlüğün duvarları zamanla parçalanacaktır. Ara kurumların varlığı, bireyler için aracılık etme ve aracılık şartlarını besleme açısından ve aynı derecede devletin gücüne karşı tampon olmaları

bakımından önemlidir. Özellikle demokrasilerde bu ara kurumlar, var oluşları ve üyelerinden kazandıkları bağlılıklarla, sosyal demokratik devletin ve onun eşitlik inancının gittikçe hipnotize eden gücünü dengelediklerinden dolayı zorunludur (Nisbet 2011: 82). Dolayısıyla ara kurumlar, hem kendi aralarındaki ilişkiler bakımından, hem de birey ve toplum ile devlet arasındaki ilişkiler bakımından (yöneten-yönetilen ilişkisi) güç ve iktidar dağılımının dengelenmesi, devletin, birey ve ara kurumların aleyhine genişlemesi, onları zorlaması önünde engel/tampon oluşturması bakımlarından hayati öneme sahiptirler.

Modern Kırılma: Her Şeyi Yutan Devlet ve Ara Kurumların Tahribi

Muhafazakârlık açısından modern toplum, bireyin içinde nefes alabileceği atmosferin giderek daha fazla daraldığı, devlet otoritesinin birey ve sivil yapılanmalar aleyhine büyüdüğü, eşit ve özgür bireylerin kendi gelecekleri üzerinde belirleyici olmasını öngören demokrasinin, bunu gerçekleştirme durumunun tartışılır hale geldiği bir insanlık durumunu ifade etmektedir (Bülbül ve Özipek 2011: 5). Öyle ki, devletin asla müdahale edemeyeceği bireye ait bir çekirdek özgürlükler alanı ve toplum yapısına yapılan vurguya; devletin tüm yetkisinin yanı sıra başta aile olmak üzere din, gelenek ve diğer kurumların alanının sınırında durması çağrısına; siyasal otoritenin meşruluğunun bunları tanıyıp saygı göstermesine bağlı olduğunun dile getirilmesine rağmen modern devlet, sahip olduğu denetim gücüyle, muhafazakârlığın ısrarla üzerinde durduğu ve önemini vurguladığı ara kurumlarda yaptığı geniş tahribatla, özgürlüğü de büyük ölçüde kullanılamaz hale getirmiştir (Özipek 2004: 139).

Devlet, hangi şekilde ve hangi gerekçeyle olursa olsun (sosyal adalet ve refah politikaları da dâhil) toplumun doğal düzenine ve kendiliğindenliğine müdahale ettikçe, toplumun doğal düzenini ve kendiliğinden işleyişini bozmaktadır. Refah devleti uygulamalarını bu noktadan eleştiren Krauthammer, devletin söz konusu politikalarıyla, toplumun ara kurumlarının, yani gönüllü birliklerin, yerel birimlerin, kilisenin ve hepsinden önemlisi toplumu bir arada tutmanın ve değerlerin iletilmesinin en temel aygıtı olan ailenin gerilemesine neden olduğunu söylemektedir (1995: 15). Bu gerilemenin, başka bir anlatımla kaybolan ara kurumların ve geleneksel yapıların yerini, modern çağda siyasal iktidarın yeni bir formu olarak Nisbet'in ifadeyle toplumsal sözleşme ile vücut bulduğu iddia edilen politik cemaat, yani

devlet almıştır (Güngörmez 2003: 149). Ara kurumların yerini alan devlet, bununla da yetinmemiş, bireyi geleneksel toplumda olduğundan daha fazla ezer duruma gelmiştir. Nisbet'in tespitleriyle devlet, modern biçimiyle ve bileşenleriyle, merkezileştirici bürokratik mekanizmalarıyla (Bülbül ve Özipek 2011: 6, 7) "gözü doymaz" bir şekilde topluma doğru yayılmasını sürdürmüştür⁵ (Stone 2000: 68). Bu anlamda devlet, toplumdaki sivil yapılanmaların ve ara kurumların tahribinin başlıca sorumlusudur.

Devletin, ara kurumları tahrip ederek, yer yer de yıkarak onların yerini alması⁶ muhafazakârlara göre bir yandan atomize yığınların, diğer yandan da giderek merkezileşen siyasal iktidar biçimlerinin yaratılması sonucunu doğurmuştur (Akıncı 2013: 131). Devlet, geleneksel ara kurumların gücünü azaltmış, onları çökertmiş ve bu çöküşle birlikte de kendisini kontrol imkânlarının önemli bir kısmını ortadan kaldırmıştır (Güngörmez 2011: 32). Böyle olunca da birey, devlet otoritesi karşısında çıplak ve korumasız kalmış; devletin gücü, bireyi içine alıp, ona anlam ve güç kazandıran ara kurumların çok ötesine taşmıştır. Bu nedenle muhafazakârlar, devlet gücünün sınırlandırılmasına ve özellikle de devlet eliyle toplumun her alanının siyasallaştırılmasına ve toplumun dönüştürülmesi teşebbüslerine karşıdır. Özipek'in ifadesiyle muhafazakârlık açısından, böylesi siyasallaştırma ve dönüştürme etkinliğine teşebbüs eden devletin, "ara kurumların sınırı"nda durdurulması/durması gerekir (2007: 88). Aksi takdirde, ara kurumların ya da sivil toplumdaki örgütlenmelerin otoritesinin tahrip edilmesi, devletin içte ve dışta şiddete başvurmaya; bireylerin ve toplumun giderek devletin şiddetine karşı korunmasız ve savunmasız kalması sonucunu doğuracaktır (Duman 2013: 110). Zira devlet, daha doğrusu merkezileşmiş, bürokratikleşmiş, toplumun her alanına yayılmış ve nüfuz etmiş olan modern egemen devlet, bu haliyle bile karşı konulamaz bir nitelik gösterirken, ara kurumların ortadan kalktığı ve devletin bunların yerini aldığı bir vasatta, söz konusu devletin kelimenin tam anlamıyla bir Leviathan'a dönüşmesi kaçınılmazdır (Perrin 1997: 40).

Nisbet, "iktidara karşı tek sığınak, rakip bir iktidardır" sözünden hareketle Tannenbaum'un "sosyal barışın yolu, sosyal kurumlar arasındaki dengeden geçer. Bilge bir devlet adamı, zemin kaybediyor göründüklerinde bu sosyal kurumları sağlamlaştırmaya çalışır; onlara bir yakınlık duymasa bile" şeklindeki ifadelerini hatırlatır ve şunu sorar: "Devletin veya büyük ölçekli herhangi bir örgütün iktidarı, eğer orada sürekli olarak birbiriyle rekabet eden

otoriteler yoksa nasıl sınırlandırılabilir?" (Bülbul ve Özipek 2011: 9). Bu anlamda devlete düşen "kendi öznelere başka inanç etkinlikleri dayatmak, onlara öğretmenlik yapmak ya da eğitmek, başka şekilde onları daha iyi ve mutlu yapmak, onları yönetmek, onları bir eylem için harekete geçirmek, onlara yol göstermek ya da ortaya çıkabilecek bir çatışmaya izin vermeyecek biçimde onları koordine etmek değildir... Devletin görevi sadece kural koymaktır" (Oakeshott 1962: 187). Dolayısıyla ne bir kurum olarak devlet ne de bizatihi siyasetin kendisi, sıfırdan bir toplumsal ve siyasal düzen inşa etmenin aracı olarak görülemezler. Bunlar yalnızca tarihsel/toplumsal gelişmenin yönüne göre "süreklilik içinde değişim" e eşlik eden muhafaza etme, düzeltme, dengeleme ve ayarlama gibi eylemlere indirgenmiş sınırlı bir mahiyete sahip kurum ve etkinliklerdir. Aslolan tarihsel/toplumsal sürekliliğin kurumsal yapısını oluşturan aile, gelenek, din, mülkiyet, ara kurumlar ve bunların bütün olarak oluşturduğu düzenin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesidir (Duman 2013: 109). Zira iktidarın aşırılığa ve yozlaşma eğilimi dikkate alındığında, ne kadar meşru olursa olsun, her siyasal iktidarın/siyasal eylemin sınırlandırılması⁷, bu anlamda bireyin özgürlüğünün ve ara kurumların otoritesinin ve etkinliğinin korunması zaruridir.

Cemevi⁸: Modern Bir Ara Kurum

Batı dışı ülke modernleşmelerinin hemen hepsinde olduğu gibi Türk modernleşmesi de, içsel ve kendiliğinden işleyen bir süreç olarak işlememiş; toplumun kendi iç dinamiklerinin göz ardı edildiği ve devlet kudretini araçsallaştıran siyasal elitlerin yürüttüğü bir modernleştirme projesi biçiminde ilerlemiştir. Bu yönüyle Türk modernleşmesi, elit merkezli, yukarıdan aşağıya inen hiyerarşik bir yapıya sahip, devlet odaklı, kurtarıcılık misyonu içeren, toplumsal refahın sağlanması ve toplumsal iyinin amaçlanmasıyla çok ülkenin dış ilişkilerdeki konumunu güçlendirmeyi öngören, ivmesinin toplumdan değil siyasal alanda ortaya çıktığı, ağırlıklı olarak bürokratik bir anlayışa dayalıdır. Ayrıca bu modernleşme, belli bir grup tarafından biçimlendirilmesi nedeniyle kontrollü bir modernleşmedir (Kahraman 2008: 5). Bu yüzden de devletin modernleşmeye bakış açısı, daima modernleşmenin kendisine sunduğu, toplumu düzenleme ve kontrol etme imkânı nispetinde olmuştur (Çetin 2007: 172). Bu nedenle Türk modernleşmesi, halk yığınları için hiçbir zaman aktif bir katılım sürecini doğurmamış, alt ve üst sınıfların veya kültürlerin yeni bir iktisadi, siyasal ve sosyal düzen içinde bütünleşmelerini sağlayamamıştır (Mardin 2006: 33).

Devlet, tasarladığı yeni toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimini modernleştirici bir zemin üzerine inşa etmiştir. Bu zemin, siyasal ve sosyal alanın bütünüyle bürokrasinin mutlak kontrolü altına sokulduğu laik bir siyasal-sosyal düzendir (Çaha 2000: 198). Öyle ki, bu laiklik anlayışı çağdaş yorumlarının çok ötesinde yani kelimenin ima ettiği aksine, din-devlet ayrımını değil bürokratların din üzerindeki siyasal kontrol mekanizmasını ifade etmektedir (Keyder 1987: 121). Bürokrasi, siyasal-sosyal yaşamı denetim altına alırken, özgürlük karşısında eşitlik, siyasal ve ekonomik rekabetin doğallığı yerine dayanışma, sınıf, din, etnisite gibi farklılıkların karşısına yek pare bir topluluğu çıkarmıştır⁹. Bu ve benzeri uygulamalar süreç içerisinde biçim ve nitelik farklılığına uğrasa da toplumun dönüştürülmesi için devlete geçici olmayan, aksine süreklilik gösteren bir misyon yüklemeye devam etmiştir. Devlet, değişim ve statükoyu korumak için sürekli toplum mühendisliğine başvurur hale getirilmiştir. Bu anlayış doğrultusunda devlet, kamusal hayatı, ekonomik hayatı ve fikir hayatını etkilemekte, gerektiğinde düzenlemekte ve yönlendirmekte; gerekli işlevsel araçları üretmektedir (Çetin 2007: 189). Sonuç olarak devlet, tüm siyasal, sosyal ve ekonomik alanın temel belirleyicisi, kurgulayıcısı ve bunlarla ilgili her türlü eylem ve düşünsel etkinliğin onaylayıcısı haline gelmiştir. Bu görünümüyle devlet, Batı modernleşme tarihinde, muhafazakâr düşüncenin yüzleşmeye ve hesaplaşmaya çalıştığı; ara kurumları tahrip eden, sivil toplumun altını oyan, geleneksel toplumsallıkları ortadan kaldıran; sürekli topluma doğru yayılan ve nüfuz eden bir Leviathan'ı andırmaktadır.

Ara kurumları zayıflatan, çoğu yerde de ortadan kaldıran modernleştirici devletin yayılmasından, tüm toplum kesimlerinin olduğu gibi Alevilik ve Alevi kurumları da doğrudan doğruya etkilenmiştir¹⁰. Başka bir yönüyle devletin yeni bir "aşkın kutsallık odağı" olarak insan hayatını kuşatma biçimi, daha önce topluluklar tarafından yerine getirilen pek çok işlevin devlet tarafından merkezileştirilerek tekelleştirilmesi sonucunu doğurduğundan Aleviliğin temel kurumları önemli ölçüde işlev kaybına uğramış (Ecevoğlu 2011: 141), bazı durumlarda da kimi kurum ve geleneklerin çözülmesine neden olmuştur.

Bu çözülmeye bir tepki/çözüm olarak görülebilecek günümüz Aleviliğinin önemli kurumlarından biri olan Cemevleri, bu açıdan özü itibarıyla modern bir oluşumdur. Dolayısı ile kimi pratikleri açısından tarihselliğe sahip

olsa da, sonuç itibariyle bir inşa, ya da köyün kentte yeniden üretilmesidir. Yaman'ın çalışmalarında çeşitli biçimleriyle vurgulanan bu durum (bkz. 2011, 2012), geleneksel ocakların ve dedelik kurumunun gördüğü işlevlerin zamanla aşınması ve kentleşme ile birlikte nitelik kaybına uğraması neticesinde, bu işlevlerin yeni yapılar olarak Cemevlerine aktarılmasının yarım yüzyıllık sürecidir. Cemevleri, geleneksel ocakların ve dedelik kurumunun¹¹, "sosyal ve dinsel bakımdan topluma önderlik etme ve davranışlarıyla, yaşantısıyla örnek olma", "topluma müridlik (irşad/aydınlatma) ve bilgilendirme", "sosyal/dinsel ibadet ve törenleri (cem ibadeti, cenaze, evlenme törenleri vb.) yönetme" ve "inancı ve gelenekleri yaşatmak ve aktarmak" gibi önemli işlevlerini üzerlerine almışlardır (Yaman 2012: 26-29).

Cemevlerinin modern karakterine vurgu yapan ve Aleviliği geleneksel ve modern şeklinde ikili bir tasnife tabi tutan Yıldırım da, kent toplumunda Cemevlerinin ortaya çıkışı ve işlevlerine dikkat çekmektedir. Yıldırım'a göre modern Alevi toplumunda, geleneksel Alevilikteki soy grupları arasındaki bağ hızla çözülmüş ve çözülmektedir. Zira dedeler ve talipler arasındaki eşleştirmenin kalıtsal ilkelere bağlı sosyal gruplar üzerinden soyut bir düzlemde yapılması kent hayatında işlevsel değildir. Kent hayatı dinsel pratiklerde daha somut esaslara dayalı bir kurumsal yapı ve mekânsal varlık talep etmektedir. Aleviliğin bu talep karşısında ürettiği güzel bir cevap Cemevidir. Geleneksel Alevilikte cem ve cem etrafında şekillenen dinsel hayatın yürümesi bakımından mekân birincil öneme sahip değildir. Orada esas olan ibadetin içeriği ve insanlara aşıladığı soyut ilkelerken, modern Alevilikte vurgu cemin soyut içeriğinden somut mekânına kaymıştır. Bu bakımdan Cemevi, içinde icra edilen ibadetten çok, kentte Alevi var oluşunun ana sembolü olarak önemlidir (2012: 147). Özetle Cemevleri, kırsaldan kente göçmüş ve kentli/modern bir biçim almış olan Alevi toplumunun kendi gelenekleri içerisinden üretmiş olduğu, başka bir anlatımla geleneğin üzerinden yükselmiş bir *ara kurum*dur. Cemevleri, kentte birey için¹² bir sığınak, ona aidiyet hissi kazandıran bir yapı ve bunun yanı sıra onu modern devlet aygıtının ceberrut, baskıcı ve disipline edici işleyişine karşı kamusal ve aleni bir şekilde korumakla, geleneksel ocak'ın işlevini aşmaktadır. Diğer işlevlerinin yanı sıra, Cemevlerini siyasal açıdan dikkate değer kılan şey de bu yanıdır. Zira vurgulandığı üzere, tarihsel süreç içerisinde politik olanla temastan özenle kaçınmış olan (Yaman 2012: 28); devletle ve hâkim toplumla ilişki düzeyini mümkün olan asgari sınırlara çeken ve bu anlamda periferide kalmış olan

(Vergin 2000: 80) Alevilik, modernleşme ve kentleşme ile birlikte hem bir anlamda kendi ötekisi olan Sünni toplumla karşılaşmış ve hem de kamusal alanda görünür hale gelerek devletle ilişkiye girmiştir. Bu anlamda geleneğin yeni ve farklı bir formu olan Cemevi, yukarıda kısaca değinildiği üzere bir ara kurum olarak iki temel işlevi haizdir. Birincisi modernleşme ile birlikte Aleviliğin yüz yüze kaldığı kimi sorunları aşmada taşıdığı potansiyel ve bu yönüyle geleneksel ara kurumların işaret ettiği, hem toplum hem de birey için bir kimlik duygusu yaratma; bireylere bir aşinalık hissi verme, şüpheleri giderici ve güven telkin edici etki yapma; insanlara, aidiyet ve "köklü olma" hissi verme; geçmişle bir bağ kurarak, insanlara kim olduklarına dair müşterek bir duygu sağlama ve toplumsal bağlılık yaratma işlevidir. Bundan başka Cemevleri bir ara kurum olarak, hem Alevi toplumunun istikrarına ve hem de (benlik ve ötekilik kurgusunun sağlıklı bir zemine oturtulması ile) genel olarak toplumsal istikrara da katkı sunar; kendi yerleşik usul ve pratikleriyle ait olduğu toplumu hem bir arada tutar hem de onun idamesini kolaylaştıran vazgeçilmez bir dayanak olur¹³. Dolayısıyla bu yönüyle, kişileri ve toplumu değişimin yol açtığı belirsizliklerden ve bunun yarattığı güvensizlik hissinden kurtarıcı bir nitelik gösterir. İkinci olarak Cemevleri, geleneksel ara kurumların en önemli işlevi olan birey ile devlet arasında girme fonksiyonunu yerine getirir.

Cemevlerinin birey ile devlet arasında girmesi, bir ara kurum olarak onun, devlet kudretinin ölçülü ve makul sınırlar içerisinde kalmasına çalışmasıyla paralel işler ya da işlemelidir. Zira ara kurumlar ve yapılar, devletin topluma doğru yayılmasını, her anlamda topluma nüfuz etmesini ve onu kuşatmasını; onu çökertmesini önleyici bir rol üstlenmektedirler. Cemevleri, yapısal olarak aidiyet hissi taşıyan bireyler için böylesi bir işlevi yerine getirme kapasitesine sahiptir. Başka bir anlatımla, çoğu zaman otoriter ve yer yer de totaliter bir kisveye bürünerek, toplum kesimleri arasında herhangi bir ayırım yapmadan tamamını muhayyel ve sınırları net olarak belirlenmiş bir düşünce ve yaşam biçimine uydurmaya çalışan devlet karşısında Cemevleri, somut olarak Alevi kitle için teorik olarak da diğer toplum kesimleri için¹⁴ bir destek ve tampon işlevi görebilir. Bu yönüyle bakıldığında, Cemevleri üzerinden yürüyen tartışmalarda bir konunun altının çizilmesi gerekir. Ara kurumlar, toplumun kendi dinamikleri ile var ettiği ve devam ettirdiği, belirli bir tarihsel mirasa yaslanan yapılardır. İster geleneksel anlamda ele alınsın ister modern boyutuyla, devletle kurdukları ilişkinin mahiyeti de

bir kendiliğindenlik üzerinden yükselir. Başka bir anlatımla, ara kurumlar devlet tarafından tanınma ya da kanuni bir statüye kavuşturulma beklentisi ve talebi içerisinde olmaksızın var olurlar. Zira onlar var oluşlarını politik olana değil, doğrudan toplumsal ve tarihsel olan borçludurlar. Zaten bu nedendir ki, modern egemen devlet işe, ara kurumları tahrip ederek, onların politik olmayan yapısını aşındırarak ve böylece kendisine bir alan açarak başlamıştır. Dolayısıyla ara kurumlar, devlete yönelirken, onu iterler; onun geri çekilmesine ve böylece toplumsal/sivil alanın genişlemesine neden olurlar. Öyle ise, devletten, hele ki, dini bir alan bağlamında tanınma beklemek ve talep etmek (Cemevlerine ibadethane statüsü tanınması gibi), bir anlamda devletle devletin belirleyeceği ve tanımlayacağı, kendi otoritesini konuşturacağı bir meşruluk zemini üzerinden ilişki kurmak anlamına gelecektir. Tanımlanan tanımlayana, tanınan tanıyana tabidir ve kısmen ya da tamamen onun tarafından belirlenir. Sonuç olarak, hem sivil ve sosyolojik bir yapı olarak ve hem de politik yönüyle (ara kurum olarak) kamusal alanda görünür ve söz sahibi olan/olmaya çalışan Cemevlerinin böylesi bir isteklilikten kurtarılması gerekmektedir.

Burada Cemevlerinin teorik de olsa söz konusu ara kurumsal mahiyetine dair bir zorluğu dile getirmek gerekir. Alevi toplumu tarihsel olarak şu anki coğrafya göz önüne alındığında, çevrede ve kırsalda kalmış olmanın ve kendisini iradi olarak kamusal ve politik olandan tecrit etmiş olmanın getirdiği bir zihin dünyası içerisinde devlete pek temas etmemiştir. Yıldırımın da vurguladığı üzere ellili yıllarla birlikte belki de ilk kez şehre ve kamusal alana inmenin zorunlu neticesi olarak devletle yakın temas içine girmişler ya da girmek zorunda kalmışlardır. Alevi toplumunun bu konuda tarihî tecrübesi yok denecek kadar azdır (2012: 158). Dolayısıyla Alevi toplumu, karşı karşıya kaldığı yeni sayılabilecek bu ilişkide tepkisel bir tutum almanın ötesinde, bu ilişkisellikte varit olabilecek zorlukları aşarak, kendi geleneksel yapılarını ve bunların devamı olan Cemevleri gibi kurum ve yapıları daha önce tecrübe etmedikleri bir alanda ve tarzda işletebilme becerisini gösterebilmelidir. Zira yine Yıldırım'a dönersek, modern hayatta devletin ulaşip düzenleyemediği alanlar kalmamıştır. Alevi toplumu da devletle olumlu bir düzlemde ilişki kurmak ve hayatının her alanını devlet erkiyle diyalog içinde yeniden düzenlemek zorundadır (2012: 158).

Aleviler, devletle Cemevleri üzerinden kuracakları bu diyalogda, devletin kültürde, ekonomide, siyasette ve benzeri alanlardaki dönüştürücü ve zorlayıcı etkisini hesaba katmalıdırlar. Zira devlet, hele ki değişimi bir zorunluluk olarak gören devlet, kendi ideolojisine bağlı olmayan tarihsel kurumların, toplumsal birikimlerin, siyasal aktörlerin ve ahlaki değerlerin meşruiyetinin ve geçerliliğinin zemin kaybetmesine neden olur (Çetin 2004: 103). İşte bu noktada ara kurumlar (ara kurum olarak Cemevi), kendilerini olduğu gibi tarihsel ve toplumsala yaslanan diğer yapıları da devlet karşısında var oluşsal açıdan korurlar. Bu anlamda ara kurumlar arasında görünmeyen bir ittifak söz konusudur. Kaldı ki, ara kurumların, devlete bir sınır çizip, bireyle devlet arasında bir tampon oluşturmaları aynı zamanda, birbirlerinin meşruiyetlerini ve değerlerini de tanımayı içerir¹⁵. Başka bir anlatımla ara kurumlar bir ideoloji içermez ya da bir ideolojiye yaslanmazlar; homojen, tek biçimli bir dünya vaat etmezler. Bu, Nisbet'in "[ö]zgürlük monolitik bir toplumda sürdürülemez. Çoğulculuk ve tecrübe çeşitliliği gerçek özgürlüğün temelidir" ifadesindeki çoğulculuğun yansıması anlamına gelmektedir (1958: 13).

Bu ittifak ve devlet karşısındaki dayanışma ara kurumların varlığı ve devletin sınırlandırılması için önemlidir. Devletin karakterinin ya da ideolojisinin burada bir önemi yoktur. İster eşitlik ideali ile hareket etsin, ister özgürlük ya da aydınlanma, pozitivizm ve milliyetçiliğin bir çeşit sentezi olan ve daha totalleştirici ütopyalarla hareket etsin veya da kimi muhafazakâr desenleri benimsemiş olsun esas olan devletin doğasındaki güç temerküzüdür¹⁶. Hal böyle olunca, onun bu merkezileşme eğilimi karşısında durabilecek, toplumsal farklılıkların da bir yansıması olan geleneksel ara kurumlar son derece önemli durmaktadır. Bu nedenle devletin, halkı disipline edici, vatandaşlarının davranışlarını, yaşam tarzlarını, iyi hayat tahayyüllerini belirli bir kalıba sokan; toplumsal farklılıkları ve çeşitliliği eşitlik söylemi üzerinden benzeştirmeye çalışan kadir-i mutlak iktidarına karşı en önemli savunma hatlarından biri, bu durumda ara kurumlar olmaktadır. Cemevlerinin de, farklı alanlarda kendisine yüklenen ya da yüklenebilecek diğer işlevlerinin yanı sıra, bir ara kurum olarak kıymeti ve önemi burada yatmaktadır.

Son kertede, toplumu bir organizma gibi gören muhafazakârlar için bir organizma içinde bütünü ayakta tutan şey, parçaları arasındaki hassas ilişkiler kümesidir. Parçalardan biri (örneğin aile, lonca, cami, Cemevi)¹⁷ zarar gör-

düğünde organizma ölebilir. İkinci olarak organizmalar, insan marifetiyle değil, "doğal" etkenler tarafından şekillendirilir. Organik bir toplum nihai olarak doğal zorunluluk tarafından şekillendirilir. Örneğin aile, herhangi bir sosyal düşünür ve siyaset teorisi tarafından icat edilmemiştir; doğal dürtülerin ürünüdür. Bu anlayışın sonucu olarak da, kurumların var olmaları ile onların arzulanır olmaları ve değeri arasında bir ilişki kurulur (Heywood 2007: 96). Başka bir anlatımla kurumlar toplum için değerli olduklarından, arzulanır olduklarından ve işlevselci bakış açısıyla gelişip, ayakta kaldıklarından varlıklarını devam ettirirler. Bu anlamda sosyal doku içerisinde oluşmuş toplumsal psikolojinin ve paylaşılan değerlerin belirlediği bir kolektif ruh halinin kurumlara dönüştüğü söylenebilir. Böyle bir dönüşümün ifadesi olan Cemevleri de, insanların sırf faydacı, gayri şahsi ilişkiler yürüttükleri, farklı toplumsal rollere bölündükleri, çeşitli kategoriler halinde birbirinden ayrıldıkları bir vasata işaret etmez; aksine benzerleri gibi mensuplarını her şeyden önce duygu dolu ve ahlaki bağlarla bir araya getiren, kendi bütünlüğü içerisinde saran, kişisel ilişkilerin ön plana çıktığı bir zemine/duruma işaret eder. Bu durum Cemevleri'nin hem sosyolojik doğasının belirli bir yönünü ortaya koymakta, hem de onun siyasal boyutu ile ilgili işlevleri hakkında da dolaylı olarak bilgi vermektedir. Zira bu yönüyle Cemevleri, bir yandan kitlenin sosyal moleküllerinin atomlara parçalanmasına ve bireysel hazcılığa ilişkin endişeyi giderici ya da önleyici bir işlev görürken bir yandan da devlet ve ekonominin geleneksel yapı üzerindeki bölücü etkisi ve hem de bunun sonucu ortaya çıkan toplum ve kültüre karşı genelleşen nihilizme (bkz. Nisbet 2011: 83) bir set işlevi görürler. Sonuç olarak ara kurumlar, insanları yığın olmaktan çıkarıp, başı sonu belli bir bütünün parçası haline getirirler, böylece ona bir aidiyet kazandırır. Onu sanal gerçekliğin belirsizliğine mahkûm olmaktan kurtarırlar. Cemevlerinin temsil, siyasal kendini ifade ve benzeri siyasal işlevleri ve bir siyasal muhalefet merkezi olmasının yanı sıra nihai olarak sosyolojik ve siyasal işlevi esas olarak budur.

SONUÇ

Modernleşme, Alevi kurum ve gelenekleri üzerinde tahrip edici, hatta kimi durumlarda yıkıcı etkilere yol açmıştır. Bununla birlikte, bazı alanlarda da yeni imkânları gündeme getirmiştir. Alevilik, modernleşmeyle yüzleşmesi neticesinde kamusal bir pratik olma vasfı kazanmaya başlamıştır. Bu vasfı, "Aleviliğin siyasallaşması" pejoratif anlamının ötesinde bir içeriktedir. Bu

içerik üzerinden Alevilik geleneksel ve geleneğe yaslanan modern kurumlarıyla, siyasala temas etmeye başlamıştır. Bu anlamda geleneğin/kırsalın modern/kentli biçimi olan Cemevleri, diğer işlevlerine ilaveten, bir ara kurum olarak tebarüz edebilme potansiyeline sahiptir. Cemevlerinin bu potansiyeli, modern devletin topluma yayılma, ona nüfuz etme istekliliği karşısında, bireyi ve toplumu devlete karşı koruma; insanlar için bir aidiyet hissi sağlama ve onlara bir kimlik verme, geleneği sürdürme gibi ara kurumsal işlevlerle açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla Cemevleri birey ve toplum için devlet karşısında, bir müdafaa hattı çizmektedir, diğer ara kurumların çizdiği gibi.

Cemevlerinin, bu arada, bir kendiliğindenlik alanı olduğunu da unutmamak gerekir. Başka bir anlatımla, eğer onu bir ara kurum olarak kabul edersek, onun geleneğe yaslandığını, toplum/topluluk için belirli bir taşıyıcılık fonksiyonuna sahip olduğunu, tarihsel süreç içerisinde zaman ve mekânda yayılan tecrübeye bağlı olarak şekillendiğini ve dolayısıyla herhangi bir rasyonalist-ideolojik kurguya ve keskinliğe dayanmadığını da kabul ediyoruz demektir. Böyle olunca Cemevleri, politik alanda işlev görürken, doğası gereği politik olmakla rasyonel olarak politikleştirilmenin çizgisinde durur; devleti toplum lehine geriletir, onun topluma nüfuz etmesine engel olur, ancak ona nüfuz etme niyet ve istekliliğinde olmaz.

Son olarak belirtilmek gerekir ki, Cemevleri ve kuşattığı kitle, mevcut ege-men siyasal tarzlara ve pratiklere ciddi itirazı kayıtlar düşmektedirler. Ancak bu, çoğulcu bir toplumun ve öteki ile ilişkinin dışlanması anlamına da gelmemektedir. Ortak bir toplumsal ve siyasal ahlaki ilkeler manzumesi üzerinde yeniden düşünmek gerektiği, Alevilerin itirazı kayıtları kadar gerçekçidir. Bu anlamda Cemevlerinin muhafazakâr bir bakış açısıyla taşıdığı ara kurumsal önem, aynı zamanda Cemevleri ile ilgili olarak zihni karışık olan muhafazakâr kitleye de bir çağrıdır. Zira toplumsal olanın, bir sorun alanı olarak devlet tarafından politikleştirilmesi, yalnızca yayılmak ve genişlemek istidadında olan merkeziyetçi ve bürokratik devletin işleyişine yaramaktadır. Bütün kesimleriyle toplumun, bundan herhangi bir şekilde çıkarı olmamaktadır. Bu nedenle, tarihsel ve cemaatsel devlet kültürü ve algısını aşındırabilmek amacıyla ortak zeminler üretebilmek elzemdir. *Ara kurumlar* bunlardan biridir.

Açıklamalar

- 1 Bu nedenle Beneton, muhafazakârlığı kritik eden eserinde muhafazakârların ara kurumlara verdikleri söz konusu öneme işaret etmesi bakımından, bunları "toplumun destekleri" olarak tanımlamaktadır (2011: 100).
- 2 Muhafazakârlığın gelenek ve bunlarla ilişkili olan kurum ve uygulamalara yaptığı vurgu, çeşitli yazarlarca eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden birini yapan Childs şunları söylemektedir: "[G]eleneksel adetlerin ve alışkanlıkların düşüncesizce tekrarı insanın herhangi bir sorununu çözebilir mi? Çözemez. Gelenek, başka insanların iyi gerekçelerle, kötü gerekçelerle ya da hiçbir gerekçe olmaksızın izledikleri alışkanlıklar ve kurallar listesinden daha fazla bir şey değildir. Bu, ilkel atalara tapınmakla aynı şeydir ve bizi hiçbir yere ulaştırmaz" (1968: 12). Muhafazakârlığın "gelenek" anlayışına dönük eleştirilere bir cevap verme çabası olarak bkz. (Oakeshott 1962).
- 3 Cemevlerinin de, Alevi geleneği içerisindeki bazı geleneksel yapıların dönüşerek, tarihsel süreç içerisinde böylesi bir biçim ve örgütlenme tarzı değişikliğine uğramasının etkilerini yansıttığı ileri sürülebilir.
- 4 Muhafazakârlığın (bütün muhafazakâr düşünürler dâhil edilemese de) birey özgürlüğü ile ara kurumlar arasında kurduğu ilişki bir çelişki barındırmaktadır. Zira muhafazakârlık, ara kurumları ve onların otoritesini bireyin özgürlüğünü korumak adına savunmaktadır. Bu durumda bireysel haklara bir karşı oluştan değil, tersine bireysel haklara bir güvence sağlama çabasından söz edilebilir. Dolayısıyla ara kurumlar, özgürlük adına vazgeçilemez niteliktedirler (Bülbül ve Özipek 2011: 13): Bu nedenle muhafazakâr düşünürlere göre modern devlette özgürlük yoktur, çünkü modernleşme süreci devlet iktidarını sınırlandıran kurumların, yani toplum ile devlet arasında bulunan "ara kurumların" yok oluşunun tarihidir (Güngörmez 2011: 27).
- 5 Nisbet, modern toplumun, bin yıldır insanı devlet gücüne karşı koruyan eski kurumları tahrip ettiğini; bireycilik, özgürlük, eşitlik, serbest piyasa, bilim ve ilerleme adına modern toplum ve modern sosyal felsefe, ailenin, akrabalık gruplarının, kilisenin, loncanın ve insanların bağlılık duydukları diğer bütün yerel ve bölgesel birliklerin altını oyduğunu söylemektedir (North 2002: 6).
- 6 Devlet, ara kurumları ve geleneksel kimlikleri tahrip ederek ve ortadan kaldırarak, merkezleşmiş büyük ve geniş bürokratik mekanizmasıyla, ortadan kaldırdığı ara kurumların yerini almıştır. Ancak devlet bunu, söz konusu kurumların işlevlerini kendi üzerine alarak, bir bakıma onların "sahtesini yaparak" gerçekleştirmiştir. Bu da onun totaliter niteliğinin açığa çıkmasıdır (Woods 2005: 17): Modern devlet, sivil toplumun ve ara kurumların işlevlerinin ve özerkliğinin başarılı bir şekilde "altını kazarak/boşaltarak" yükselmiş

- ve topluma nüfuz etmiştir (Perrin 1997: 42). Bu durum, günümüzde çelişkili bir şekilde sivil toplumun özerkliğini koruyan modern demokrasiler için de hâlâ geçerlidir.
- 7 Modern toplumda devleti sınırlamanın en iyi yolu *hukuktur*. *Hukuk devleti* ilkesini tesis etmekle acaba gerçekten devlet tam olarak sınırlanmış olacak mıdır? Muhafazakârlara göre hukukla sınırlandırma gerekli ama yeterli değildir. Devleti hukukla sınırlamak yetmez, egemenin hukukunu denetleyecek, ona karşı bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayacak toplumsal bariyerlere ihtiyaç vardır (Güngörmez 2011: 37).
- 8 Çalışmada, Alevilik ve Cemevleri ile ilgili teolojik tartışmalara ya da çalışmanın maksadını ve niyetini aşan sosyolojik ve siyasal spekülasyonlara girilmemesine gayret edilmiştir.
- 9 Modernleşme deneyiminin hem sonucu hem de taşıyıcısı olan modern devlet oluşumunun, Aleviler açısından sonuç doğuran en önemli özelliklerinden biri kuşkusuz laikliktir. Ulusal egemenlik anlayışına dayalı laik devletin yurttaş kimliğini ilkesel olarak İslami harca değil etnik aidiyete dayandırması ve yine ilkesel olarak din ve inancı kişisel bir aidiyet olarak özel yaşam alanına havale etmesinin, İslamî ortodoksinin Aleviler üzerindeki baskısını görelî olarak azalttığı (Ecevitoglu 2011: 141) söylenebilir.
- 10 Bu etkilenmenin yanı sıra, bizatihi modernleşmenin kendisinin de Aleviliğin temel kurumları üzerinde bir aşınma ve işlev kaybına yol açtığını da belirtmek gerekir. Başka benzer bir etkiyi de, 1950'li yıllarla birlikte başlayan kente göçün doğurduğunu söylemek mümkündür. Kentleşmenin Alevilerin modernlikle bütünleşmesini derinleştirmesinin en önemli sonuçlarından biri de, geleneğin yer yer kopmasına ve işlevsizleşmesine neden olmasıdır bkz. (Yalçınkaya 2005: 185, 213): Ayrıca küreselleşmenin de Alevilik üzerindeki etkileri için bkz. (Talas ve Aksoy 2009).
- 11 Bununla birlikte dedelik kurumu, nitelik ve işlev farklılaşmasına uğrayarak Cemevleri içerisinde etkinliklerini sürdürmektedir. Ancak burada önemli bir farkın altını çizmek gerekir. Kentleşme ile "Ocak dedeliği"nden, "kurum dedeliği"ne geçiş söz konusudur. Geleneksel Aleviliğin temel otoritesi, odak noktası dede iken, günümüzün kentleşmiş Aleviliğinin temel otoriteleri dernek vb. kurumlar olmuştur. Bu bağlamda artık dede, ocağından çok cem yürüttüğü kurumun adıyla anılmaktadır. Mesela "Okmeydanı Cemev'i'nin dedesi" şeklinde. Ayrıca gerek Türkiye içinde, gerekse yurtdışında son yirmi yılda aktif dedelik yapan kişilerin önemli bir bölümünün daha önce dedelik yapmadıkları, cem-cemaat yürütmedikleri görülmektedir. Bu dedelerin değişik mesleklerden veya emeklilerden oluştuğu söylenebilir (bkz. Yaman 2012: 25, 29).

- 12 Ara kurumların birey, toplum ve gelenek için taşıdığı önem vurgulanırken, ara kurumların özgünlüğü ve özgüllüğü (alt kategoriler) ikinci planda dikkate alınır. Bu nedenle yukarıdaki birey, her ne kadar Alevi birey olsa da, öncelikli olan, birey-ara kurumlar-devlet şeklindeki ayırmda işaretlenen bireydir.
- 13 Bu aynı zamanda Cemevlerinin, Alevi toplumunun modern mekân ve zamandaki ve devlet karşısındaki güvenlik arayışına da bakan bir işlemdir. Bu ilişkiyi ele alan bir çalışma için bkz. (Subaşı 2003).
- 14 Doğrudan doğruya Alevilere hitap eden Cemevleri, dolayısıyla somut olarak Aleviler için bir anlam ve değer ifade etmektedir. Ancak bunun yanında, devlete bir sınır çizmek, onun topluma yayılmasını önlemek ve topluma destek olmak gibi konulardaki işlevselliği, diğer toplum kesimlerine teorik olarak çeşitli kurum ve yapılarla devlet karşısında yer alınabileceği fikrinin geçerliliğini gösterebilmesi açısından önemlidir.
- 15 Modern algının çatışmacı doğası, toplumsal dinamiklerin farklılıkları uzlaşma ile çözebildiği tarihsel, kültürel ve ahlaki uzlaşma geleneğini bozarak, tüm güven ilişkilerini devlet müdahaleleri ile devlet tekelinde, devlet merkezli ve devlet kaynaklı bir hale dönüştürür. Devletin bizzat bir toplumsal ahlaklaştırma kurumu olarak işlev görmesi sonucunda, bireyler kültürel ve ahlaki bağlılıklar yerine her an çözülebilecek resmi ilişkilere/resmi ahlaka göre edimde bulunmaya çalışırlar (Çetin 2004: 105-106). Devletin, kültürel ve tarihsel olanı parçalayıcı ve kendi amaçlılığı doğrultusunda homojenleştirici bu çabası karşısında ara kurumlar, kategorik olarak ne kadar farklı noktalar da dursalar, hem kültürel ve tarihsel olanı hem de toplumsal güveni korumak zorunluluğu karşısında belirli bir birlikteliği ve bütünü ifade ederler/etmelidirler.
- 16 Muhafazakâr siyaset anlayışına göre, soyut, tarih ve toplum dışı veya üstü bir aklın kontrolünde ve onun belirlediği yöntem ve amaçlar dâhilinde özgürleşmekle köleleşmek arasında hiçbir fark yoktur (Çetin 2004: 112).
- 17 Mevcut toplumsal ve siyasal konjonktürde ve algıda böylesi bir bütünlüğün ideal anlamda sağlanmış olduğu elbette ki, iddia edilemez. Ancak en azından ceberrut devlet iktidarının geriletilmesi ve bir arada yaşama idealinin zemin bulabilmesi açısından böylesi bir arayış da göz ardı edilemez.

Kaynaklar

- Akinci, Mehmet (2013). "Muhafazakârlık". *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*. Der. Ömer Çaha ve Bican Şahin. Ankara: Orion Kitabevi.
- Beneton, Philippe (2011). *Muhafazakârlık*. Çev. Cüneyt Akalın. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bülbül, Kudret ve Bekir Berat Özipek (2011). "Sunuş". *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek*. Robert Nisbet. Çev. Kudret Bülbül ve M. Fatih Serenli. Ankara: Kadim Yayıncılık.
- Childs, Roy A. Jr. (1968). "Autarchy and The Statist Abyss". *Rampart Journal of Individualist Thought* 4 (2): 1-18.
- Çaha, Ömer (2000). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Çetin, Halis (2004). "Muhafazakârlık: Kaosa Karşı Kozmos". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 1 (1): 86-119.
- _____(2007). *Modernleşme Krizi İdeoloji ve Ütopya Arasında Türkiye*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Duman, Fatih (2013). "Devlet". *Siyaset Bilimi*. Der. Halis Çetin. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ecevitoglu, Pınar (2011). "Aleviliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 66 (3): 137-156.
- Erdoğan, Mustafa (2004). "Muhafazakârlık: Ana Temalar". *Liberal Düşünce Dergisi* 34: 5-9.
- Güngörmez, Bengül (2003). "Muhafazakârlığın Sosyolog Havarisi Robert Nisbet". *Doğu Batı* 25: 147-157.
- _____(2011). "Modernleşme ve Ara Kurumların Çöküşü". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 8 (29-30): 25-38.
- Heywood, Andrew (2007). *Siyasi İdeolojiler*. Çev. Ahmet Kemal Bayram vd., Ankara: Adres Yayınları.
- Kahraman, Hasan Bülent (2008). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Keyder, Çağlar (1987). *State and Class in Turkey: A Study in Capitalist Development*. London and New York: Verso.
- Krauthammer, Charles (1995). "A Social Conservative Credo". *The Public Interest* (Fall): 15-22.
- Mardin, Şerif (2006). "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma". *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, Der. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay. İstanbul: Beta Yayınları.
- Muller, Jerry Z. (1997). "Introduction What is Conservative Social and Political Thought?". *Conservatism: An Anthology of Social and Political Thought from David Hume to the Present*. Der. Jerry Z. Muller. Princeton: Princeton University Press.
- Nisbet, Robert (1958). *Moral Values and Community. Tradition and Revolt*. New York: Random House, Inc.

- _____ (2011). *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek*. Çev. Kudret Bülbül ve M. Fatih Serenli. Ankara: Kadim Yayıncılık.
- North, Gary (2002). "Robert Nisbet: Conservative Sociologist". Gary North Archives, <http://www.lewrockwell.com/2002/08/gary-north/antiwar-conservative/>.
- Oakeshott, Michael (1962). *Rationalism in Politics*. London: Methuen and Co LTD.
- Özipek, Bekir Berat (2004). *Muhafazakârlık Akıl Toplum Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- _____ (2007). "Devlet". *Siyaset*. Der. Mümtazer Türköne. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Perrin, G. Robert (1997). "Robert Nisbet and The Modern State". *Modern Age* (Winter): 39-47.
- Stone, Brad Lowell (2000). "Robert Nisbet on Conservatism Dogmatics". *Society* (March/April): 68-74.
- Subaşı, Necdet. (2003). "Güvenliğin Modern Mekânları ve Aleviler". *Milel ve Nihal Dergisi* 1 (1): 73-89.
- Talas, Mustafa ve Aksoy, Numan Durak (2009). "Küreselleşme ve Yerelleşme Çerçevesinde Türk Aleviliği". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* (51): 147-170.
- Vergin, Nur (2000). "Din ve Muhalif Olmak: Bir Halk Dini Olarak Alevilik". *Din, Toplum ve Siyasal Sistem*. Der. Nur Vergin. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Woods, Thomas E. (2005). "Twilight of Conservatism". *Ideas* (5): 17-20.
- Yalçinkaya, Ayhan (2005). *Pas: Foucault'dan Agamben'e Sivilleşmiş İktidar ve Gelenek*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yaman, Ayhan (2011). "Alevilikte Ocak Kavramı: Anlamı ve Tarihsel Arka Planı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* (60): 43-64.
- Yaman, Ali (2012). "Geçmişten Günümüze Alevi Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 63: 17-38.
- Yıldırım, Rıza (2012). "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 62: 135-162.

Djemevis as an "Intermediate Association"*

Fatih Ertugay**

Abstract

In the process of modernization, disciplinary and normative power of the state has increased to control. The state has determined the identity and has gained a decisive qualification. In addition to this, traditional social structures have collapsed, and lonely individual has faced with the irresistible force of the state. This process means the destruction of "intermediate association" for conservatives. Also, omnipotent state is the institutionalization process of the unlimited power on the individuals/people individuals who turn to citizens. In this respect, the Turkish modernization is a reflection of Western modernization in certain respects. Hence, dynamics of the formation of the modern state and modernization also destroyed intermediate association of Alevi tradition as did other intermediate association in Turkey. In the article, the emphasis on intermediate association of modern conservative thought will be examined and it will be analyzed from a sociological and political perspective Djemevis asserted as an intermediate association.

Keywords

Conservatism, intermediate association, Djemevis, state, individual

* Received: 08 April 2015 - Accepted: 24 March 2016

** Assoc. Prof. Dr., Nuh Naci Yazgan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration- Kayseri/Turkey
fertugay@nny.edu.tr

Джемэви как «промежуточный институт»*

Фатих Эртугай**

Абстракт

В процессе модернизации дисциплинарная и нормативная власть государства усилилась. Государство определило идентичность и приобрело решающую квалификацию. Кроме того, традиционные социальные структуры рухнули, и отдельная личность столкнулась с непреодолимой силой государства. Этот процесс, который означает уничтожение «промежуточных институтов» с точки зрения консервативного мышления, в то же время является процессом институционализации неограниченной власти против народа / людей, которые превращаются в «граждан» абсолютного государства. В этом отношении турецкая модернизация является отражением модернизации Запада. Следовательно, динамика формирования современного государства и модернизация также разрушили промежуточные институты традиции Алеви, как и другие промежуточные институты в Турции. В статье дается социологический и статистический анализ алавитских домов джемэви как одного из промежуточных институтов, исходя из тезиса о промежуточных институтах как противостоящих абсолютистскому государству.

Ключевые слова

Консерватизм, промежуточные институты, джемэви, государство, личность

* Поступило в редакцию: 8 апреля 2015 г. - Принято в номер: 24 марта 2016 г.

** - доц., д-р., университет Нух Наджи Язган, факультет экономики и управления, отделение политических наук и государственного управления – Кайсери / Турция
fertugay@nny.edu.tr